

Sovražni govor proti beguncem in migrantom,¹ muslimanom in zakritim muslimanskim ženskam² v Sloveniji

Abstract

Hate Speech Against Refugees and Migrants, Muslims and Covered Muslim Women in Slovenia

The article focuses on hate speech against refugees and migrants from the Middle East and Northern Africa that had come to the West during the latest mass migrations in 2015 and 2016, as well as on the hate speech aimed towards Muslims and covered Muslim women in Slovenia. The article begins with two research questions: 1) did the hate speech which was lately aimed largely at refugees and migrants from Middle East and Northern Africa increase the hate speech towards Muslims who have lived in Slovenia prior to the last so-called migration wave and 2) does hate speech aimed at covered Muslim women in Slovenia exist and if so, has it increased in recent years? Methodologically, the article is based on a web survey (June-July 2016) conducted in Slovenia, and thirteen semi-structured interviews with covered Muslim women in Slovenia. The results of the web survey show, among other things, that hate speech towards the aforementioned social groups exists and is on the rise due to refugees and migrants coming from the Middle East and Northern Africa. The interviews show that hate speech towards covered Muslim women exists as well, and is also on the rise. The interviewees perceive it mostly indirectly (*via* communication channels like mass media, social networks and disrespectful comments on the street), only rarely directly (*via* verbal and physical abuse).

¹ Avtorici se zavedata kompleksnosti ločevanja med terminoma, kot sta begunec in migrant, ki sta v realnosti človeškega življenja težko ločljivi in fluidni. Razlikovanje med terminoma v članku izhaja iz opredelitve Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR), ki termin *begunec* uporablja za »ljudi, ki bežijo čez mednarodne meje pred vojno ali preganjanjem«, termin *migrant* pa za »ljudi, ki se selijo zaradi razlogov, ki niso vključeni v pravno opredelitev begunca« (UNIS, 2015).

² Avtorici pod pojmom zakrite muslimanske ženske razumeta celoten spekter načinov zakrivanja, kot jih uporabljajo zakrite ženske v islamu, torej od naglavnih pokrival, kot so hidžab, al-amira in šajla ter nikab, plaščev, kot so čador, kimar in burka, do oblek, kot sta denimo abaja in džilbab.

Keywords: hate speech, refugees, migrants, Muslims, covered Muslim women, Islam

Maja Pucelj holds a Masters' Degree in Law and International Studies. She is a PhD candidate in Humanities at Alma Mater Europaea. (puceljmaja@gmail.com)

Ksenija Šabec holds a PhD in sociology, she is an assistant professor and a researcher at the Department of Cultural Studies at the Faculty for Social Sciences, University of Ljubljana. (ksenija.sabec@fdv.uni-lj.si)

Povzetek

Članek se osredinja na sovražni govor proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, ki so na Zahod prišli zlasti z zadnjimi množičnimi migracijami v letih 2015 in 2016, ter proti muslimanom in zakritim muslimanskim ženskam v Sloveniji. Izhodiščni raziskovalni vprašanji sta dve, in sicer: 1. ali je sovražni govor, ki je v zadnjem času usmerjen predvsem proti beguncem, migrantom z omenjenih območij, vplival tudi na porast sovražnega govora proti muslimanom, ki živijo v Sloveniji in 2. ali sovražni govor proti zakritim muslimanskim ženskam v Sloveniji sploh obstaja in ali se v zadnjih letih celo povečuje? Metodološko članek temelji na spletni anketi, junija in julija 2016 izvedeni v Sloveniji, ter trinajstih polstrukturiranih intervjujih z zakritimi muslimanskimi ženskami v Sloveniji, ki svojo versko in identitetno pripadnost izkazujejo z zakrivanjem posameznih delov ali celega telesa. Rezultati spletne ankete med drugim kažejo, da sovražni govor proti omenjenim družbenim skupinam obstaja in da se ta zaradi beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike tudi povečuje. Tudi sovražni govor proti zakritim muslimanskim ženskam glede na ugotovitve iz opravljenih intervjujev obstaja in se povečuje. Intervjuvanke ga zaznavajo predvsem posredno (skozi komunikacijske kanale, kot so množični mediji in družbena omrežja, in nespoštljive pripombe na ulicah), le izjemoma pa neposredno (skozi verbalni sovražni govor in sovražno fizično nasilje).

Ključne besede: sovražni govor, begunci, migranti, muslimani, zakrite muslimanske ženske, islam
Maja Pucelj je magistrica prava in mednarodnih študij ter doktorska študentka na Alma Mater Europaea, smer humanistika. (puceljmaja@gmail.com)

Ksenija Šabec je doktorica socioloških znanosti, docentka in raziskovalka na Oddelku in katedri za kulturalologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. (ksenija.sabec@fdv.uni-lj.si)

Uvod

Sovražni govor je eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še zlasti zato, ker ga težko definiramo in še teže preiskujemo in kaznujemo (Leskošek, 2005: 82). Čeprav se zdi, da sovražni govor in sovražna dejanja postajajo zadnja leta čedalje pogostejši, se jih – paradoksalno – pogosto tolerira ali celo opravičuje v imenu svobode izražanja oziroma uresničevanja človekovih pravic (Chakir, 2012: 135). Postavljanje meje med sovražnim govorom in svobodo izražanja je zelo občutljivo področje, saj se pojma medsebojno omejujeta oziroma, povedano drugače, meje svobode izražanja so najbolj neposredno razvidne skozi problematiko sovražnega govora, pri čemer je poudarek na njenih »zunanjih mejah« in ne na »osrednjem območju« svobode izražanja. Ti mejni primeri po Sadurskem (Sadurski v Sarđoč in Vežjak, 2016: 63) vključujejo pornografijo, rasističen sovražni govor in izražanje verske nestrpnosti, razžalitev politikov in zasebnih oseb, nespoštovanje sodišč, spodbujanje k nasilju, razkrivanje vojaških ali poslovnih skrivnosti, oglaševanje blaga (npr. alkohol ali cigarete) ali storitev in zabave (npr. igre na srečo in prostitucija), kar se manifestira skozi sovražni govor, ter s tem povezano spodbujanje sovraštva, rasizma, nestrpnosti in drugih diskriminatorskih praks. Primer meje

svobode govora je torej tudi sovražni govor, o katerem govorimo takrat, ko gre za izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi ksenofobični, diskriminatorni, rasistični in naperjeni predvsem zoper razne manjšine (etnične, rasne, verske, kulturne), in zajema tako govorno oziroma pisno kot tudi nebesedno (parade, insignije, simboli, ipd.) komunikacijo (Varuh človekovih pravic, 2006). Sovražni govor temelji na prepričanju, da so nekateri ljudje manjvredni, ker zaradi posamezne osebne okoliščine (narodnosti, rase ali etničnega porekla, verskega ali drugega prepričanja, spola, zdravstvenega stanja, jezika, spolne usmerjenosti, invalidnosti, starosti, gmotnega stanja, izobrazbe, družbenega položaja ipd.) pripadajo določeni skupini. Glavni cilj sovražnega govora je razčlovečiti tiste, proti katerim je usmerjen, njegov namen pa je ponižati, prestrašiti in spodbuditi nasilje (Center za varnejši internet, n. d.). Smernice o razmejitvi med varstvom človekovega dostojanstva in svobodo izražanja, vsaj v evropskem prostoru, je mogoče najti v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice, zavoljo katere v Evropi obstaja konsenz, da svoboda govora ni absolutna, temveč je zamejena s človekovim dostojanstvom in z načelom javnega reda in miru (Motl in Bajt, 2016). V pomoč pri ločevanju svobode govora in varstva človekovega dostojanstva je Svet Evrope izdal Priporočilo št. R (97) 20 z dne 30. oktobra 1997 (Priporočilo Sveta Evrope, 1997), v katerem navaja sedem načel, ki naj bi jih izvedle države članice za boj proti sovražnemu govoru (predvsem v medijih) in ki se največkrat dotikajo prav ločnice med pravico do svobode govora in varstvom človekovega dostojanstva. Ta meja je namreč zelo pogosto lahko zlorabljena, saj je v javnem diskurzu velikokrat potencirano poudarjanje svobode govora in izražanja »postalo že preveč družbeno neodgovorno in alibično, ker je večkrat v funkciji tega, da nas odvrne od resne razprave vsakič, ko se poskušajo z agendami sovraštva doseči prepoznavni partikularni ideološki in politični cilji« (Sardoč v Sardoč in Vežjak, 2016: 67).

Ustava Republike Slovenije v svojem 63. členu prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti ter k nasilju in vojni (Ustava RS); 297. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije kaznuje javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti (Kazenski zakonik RS), poleg tega pa so številni zakoni, ki veljajo na področju enakega obravnavanja in prepovedi javnega izražanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti, legalni okvir za preganjanje sovražnega govora. A problem po Vežjakovem mnenju je ta, da sovražni govor v Sloveniji v resnici ni pregonljiv, saj

je javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti v Kazenskem zakoniku v 297. členu definirano na način in pod pogoji, ki so postavljeni tako visoko, da zahtevajo »objektivno možnost« izvršitve tudi nekega drugega kaznivega dejanja, kot izhaja iz Pravnega stališča, ki ga je leta 2013 sprejelo Vrhovno državno tožilstvo. (Vežjak, 2015)

Pri presoji konkretnih primerov sovražnega govora in tudi zakonskih določb kaznivih dejanj tako načelno obstaja kolizija dveh legitimnih zavarovanih interesov: pravice do svobode izražanja (39. člen Ustave RS) na eni strani ter varovanja integritete in dostojanstva posameznika oziroma posredno družbenih skupin (63. člen Ustave RS) na drugi. Posledično se od posameznega primera do primera presoja, ali gre za še dopustno izražanje mnenja ali pa za prekršek oziroma kaznivo dejanje. Nadaljnja težava s slovensko pravosodno prakso oziroma njeno odsotnostjo pa je v nedorečenosti tega,

ali smemo ciljno skupino, ki jo prizadeva tak govor, razširiti na podlagi vseh naštetih elementov, med drugim torej tudi na okoliščine, kot so premoženjsko stanje, izobrazba, družbeni položaj, politično prepričanje in druga osebna okoliščina. Povedano preprosto: so izjave tipa »Bogataši so lopovi« ali »Sodniki so smeti« oblika sovražnega govora ali ne? (Sardoč in Vežjak, 2016: 68–69)

Dodatna težava ne glede na specifične zakonodajne okvire izhaja iz dejstva, da sovražnega govora pogosto preprosto ni mogoče omejiti v definicije kaznivega dejanja, ker prehaja v širši, bistveno ohlapnejši žalilni, diskreditacijski in zmerjaški govor, ki dostikrat ne ustreza nobenemu kaznivemu dejanju, izhaja pa iz nevednosti ali pogosto interesa po politični ali medijski manipulativnosti (osebne žalitve, zasmehovanja, obrekovanja, mobinga ipd.). Gre za manifestacije »sovraštva, nestrpnosti in verbalnega nasilja (v izjavah, zapisih, grafitih), ki ne sovpadajo nujno s sovražnim govorom kot takim, zato ga z njim ne smemo zamenjevati« (Sardoč in Vežjak, 2016: 69). Toda kljub temu ne smemo sprejeti teze, da bi za sovražni govor lahko opredelili le tistega, ki je sam po sebi kaznivo dejanje. Tudi zato ne, ker sovražni govor pogosto privzema čedalje bolj subtilne, manj očitne ter prav zaradi pregona in javnega odpora pogosto prikritne oblike. Skratka, povzamemo lahko, da je sovražni govor zaradi svoje konceptualne ohlapnosti zelo izmuzljiva kategorija, ki pa se ji Sardoč in Vežjak skušata približati z definiranjem zlasti treh konstitutivnih pogojev, brez katerih po njenem mnenju ne moremo govoriti o sovražnem govoru. To so: 1) *naslovnik govora ali subjekt, ki mu je sovražni govor namenjen* (ki nujno pripada ranljivi in zaradi tega pravno posebej zaščiteni skupini ljudi zaradi njihove spolne, rasne, verske, etnične, nacionalne pripadnosti oz. hendikepiranosti, čeprav njegova žrtev ni neposredno skupnost kot takšna, ampak posamezni pripadnik te skupine); 2) *značilnost naslovnika* (v sovražnem govoru je bodisi eksplicitno bodisi implicitno izpostavljena na predsodkih, stereotipih in zaničevanju temelječa (izmišljena) značilnost oziroma lastnost posameznika ali skupine, po kateri naj bi bila ta biološko različna, pohlepna na denar, nevarna, kriminalna, lažniva, kradljiva, spolno nenasitna, »umazana«, nepoštena ipd.); 3) *namen govora* (npr. »raniti, razčlovečiti, ponižati, prestrašiti in viktimizirati ciljno skupino ali posameznika, spodbujati sovraštvo in brutalnost ali vsaj zahtevati manj

pravic in več neobčutljivosti do nje« (Sardoč in Vežjak, 2016: 70–73)).

Naslovnik sovražnega govora v pričujočem članku so begunci in migranti. Ti so zavoljo svojega begunskega oziroma migrantskega položaja nedvomno ranljiva skupina, ki je v sovražnem govoru izpostavljena predsodkom, stereotipom, poniževanju, nestrpnosti, zaničevanju, tudi viktimiziranju, sovražnosti in diskriminaciji. A diskurz o sovražnem govoru proti beguncem in migrantom postane še dodatno zapleten in problematičen, ko vanj poleg migracij vključimo še kategorijo religije in – vsaj posredno – kategorijo kulture. S prečenjem religijske pripadnosti in migrantskega položaja je namreč posameznik dvakrat marginaliziran in potencialno diskriminiran. Če temu – v primeru žensk – dodamo še kategorijo spola (ali/ in starosti, spolne usmerjenosti, ekonomskega položaja itd.), se omenjeni učinek le še multiplicira. Ferruh Yilmaz (v Pušnik, 2017: 139) pravi, da premik diskurza o migracijah s političnoekonomskega področja na področje kulture, torej iz razrednega boja v kulturni boj, ki so ga dosegle zlasti populistične desno usmerjene stranke (leve pa po navadi vsaj tolerirale) in ga postavile v ospredje evropskih političnih (in medijskih) diskurzov, transformira samo kategorijo migranta: migrant delavec se je spremenil v migranta muslimana. S tem ni bila kulturalizirana le kategorija migranta, ampak tudi migracije, saj so politične razprave o »kulturalizirani migraciji« naredile iz te kategorije prevladujoč politični koncept. V skladu s tem so migracije postale kulturna grožnja posamezni naciji ali Evropi in Zahodu v celoti, kar »so olajšale neskončne verige moralnih panik in nasprotij okoli islama in muslimanskih migrantov ter njihovih kulturnih in verskih praks, ki jih slikajo kot grožnjo skupnim dosežkom« (Yilmaz v Pušnik, 2017: 139). Islam in muslimani so tako postali osrednji politični problem, ki je zelo pogosto povezan z razpravami o terorizmu in varnosti, ksenofobni ton razprav o muslimanskih migrantih in islamu pa je »številne raziskovalce napeljal na to, da govorijo o novi obliki rasizma v kulturni preobleki, o kulturnem rasizmu oziroma islamofobiji« (Modood, 2005; Meer in Modood, 2009; Yilmaz, 2012; Wren v Pušnik, 2017: 139).

Vprašanja o državljanstvu, varnosti in ekonomiji so bila še pred kratkim obravnavana ločeno od kulture, sodobni rasizem zahodnih evropskih držav do muslimanskih migrantov pa je kot glavni način obravnavanja teh vprašanj poudaril njihovo »drugačno, tj. ogrožajočo« kulturo oziroma religijo. Muslimani tako nadomeščajo migrante, ti pa begunce (Yilmaz v Pušnik, 2017: 145). Prav zato se nama je zdelo smotno poiskati odgovor na raziskovalno vprašanje, ali je sovražni govor, ki je v zadnjem času usmerjen predvsem proti beguncem, migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, vplival tudi na porast sovražnega govora proti muslimanom, ki živijo v Sloveniji in se, sodeč po različnih raziskavah (Kotnik, 2003; Pajnik, 2003; Dragoš, 2003; 2004; 2007; Leskošek, 2005; Kalčič, 2006; Evropska komisija, 2015; Motl in Bajt, 2016), že dalj časa soočajo s sovražnim govorom.

Članek pa se loteva še enega segmenta sovražnega govora, ki v zadnjih letih skozi javni diskurz (predvsem glede zakonskih prepovedi zakrivanja) postaja čedalje pogostejši, to je sovražni govor proti zakritim muslimanskim ženskam.

Te so zaradi svojega vidnega izkazovanja pripadnosti islamski veroizpovedi še toliko bolj izpostavljene sovražnemu govoru, sovražnim dejanjem, diskriminaciji, grožnjam, nasilju in poniževanju, čeprav njihove pravice »varuje« precej mednarodnih in nacionalnih pravnih aktov. To potrjujejo tudi različne raziskave (Aziz, 2012; Feldman in dr., 2013; Yardim, 2015; Evropska mreža proti rasizmu, 2016; Giannasi, 2016). Razlog je predvsem to, da je zakrivanje muslimanskih žensk v zahodnem svetu še vedno dojeto kot simbol »tujosti« oziroma kot vidni simbol »drugih«, tj. muslimanov. Izpostavljenost sovražnemu govoru in dejanjem vpliva na omejevanje osebne svobode teh žensk, jim v negativni meri »kroji« in usmerja življenje, saj jih vodi v socialno izključenost, jim zbuja občutek nesprejetosti in posledično lahko tudi neuspešne vključenosti v družbo, kar pripomore k njihovi še večji družbeni izolaciji. Poleg tega se te ženske soočajo z omejitvijo svobodne izbire verske prakse zaradi nasilja in vsaj implicitne oblike ekonomske diskriminacije, pogosto so ogrožene tudi njihova varnost, samopodoba, individualna avtonomija in vloga v družinski in družbeni hierarhiji moči (Aziz, 2012; Evropska mreža proti rasizmu, 2016).

Prvi del članka tako osvetljuje trenutni položaj pripadnikov izbranih družbenih skupin (begunci in migranti; muslimani, ki živijo v Sloveniji, in zakrite muslimanske ženske v Sloveniji) z vidika sovražnega govora, kot ga zaznava teorija, drugi del pa s pomočjo dveh empiričnih raziskav ugotavlja, ali sovražni govor proti izbranim trem družbenim skupinam obstaja in kako se manifestira. Metodološko članek temelji na: 1. kvantitativni raziskavi, izvedeni s pomočjo spletnega anketiranja tako splošne javnosti kot zakritih muslimanskih žensk v Sloveniji in 2. na kvalitativni raziskavi s polstrukturiranimi intervjuji s trinajstimi zakritimi muslimanskimi ženskami. S spletnim anketnim vprašalnikom sva junija in julija 2016 pridobili podatke, potrebne za testiranje prvega raziskovalnega vprašanja pričujočega članka, kjer sva z metodami univariatne in bivariatne statistične analize ugotavljali, ali se sovražni govor do muslimanov, živečih v Sloveniji, povečuje zaradi beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike. S polstrukturiranimi intervjuji z zakritimi muslimanskimi ženskami, izvedenimi med avgustom in novembrom 2016, pa sva ugotavljali, ali v Sloveniji obstaja sovražni govor do njih in ali se po mnenju vprašanih v zadnjih letih povečuje.

Sovražni govor proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike ter muslimanom, živečim v Sloveniji

Nedvomno je težko ločiti sovražni govor, ki je usmerjen izključno proti muslimanom, živečim na Zahodu, od tistega, ki je usmerjen proti nedavnim beguncem in migrantom, ki se jih pogosto preveč poenostavljeno in posplošeno ter zato tudi

napačno enači z religijsko pripadnostjo kot edino ali najpomembnejšo identifikacijo, na podlagi katere se poudarja njihova kulturna, celo civilizacijska »drugáčnost« in »nekompatibilnost« z evropskimi vrednotami ipd. Kot smo ugotovili že v prejšnjem razdelku, je sovražni govor že na konceptualni ravni ohlapna in zelo izmuzljiva kategorija, v praksi pa se ta ohlapnost in nedoločenost pogosto kaže ta v povsem poljubni generični uporabi različnih naslovnikov tega govora (npr. »begunci, migranti, priseljenci, muslimani, južnjaki, Turki« itd.). Pri tem se kot »problematična« značilnost naslovnika sovražnega govora v našem primeru najpogosteje poudarja prav religijska pripadnost islamu, nemalokrat pa tudi zelo stereotipne značilnosti, kot so »nepoštenje, nečistost, kriminalnost, nevarnost« ipd., z namenom ponižanja, žalitve in razčlovečenja tega naslovnika po eni strani, po drugi pa z namenom spodbujanja sovraštva ali celo nasilja nad njim.

Sovražni govor proti muslimanom torej obstaja tudi v Sloveniji in, kot smo videli že v uvodu članka, je postala verska oziroma kulturna identiteta pomembna determinanta sovražnega govora in sovražnih dejanj, iz katere se napaja izrazita (orientalistična in okcidentalistična) polarizacija med Zahodom in Vzhodom (Pucelj, 2016), utemeljena tako v zgodovinskih dogodkih (križarske vojne, turški vpadi ipd.) kot v sodobnosti (napad na Svetovni trgovinski center, islamski terorizem). Bajt (2016) ugotavlja, da so najpogostejše tarče sovražnega govora po navadi tudi najbolj marginalizirane družbene skupine, v zadnjem času predvsem priseljenci in begunci, saj je po vsej Evropi očitno porast sovražnega govora, še posebej proti muslimanom. V Sloveniji je bil v sklopu projekta »Z (od)govorom nad sovražni govor« (ki se je izvajal med 1. septembrom 2014 in 1. aprilom 2016) ustanovljen Svet za odziv na sovražni govor (v nadaljevanju: Svet), ki je prejel kar nekaj pobud in primerov sovražnega govora, usmerjenega tako proti muslimanom kot proti migrantom in beguncem z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike. Z vidika pričujočega članka je zanimiva ugotovitev, da se je omenjeni Svet javno odzval na več prijav sovražne retorike proti beguncem in migrantom ter tudi muslimanom, ki že živijo v Sloveniji (Svet, 2016). Vendar pa zelo malo teh primerov sovražnega govora doživi sodni epilog. Nestrpnost do beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike je bilo v zadnjih letih mogoče pogosto zaznati, opazen pa je bil tudi splošen porast islamofobije.

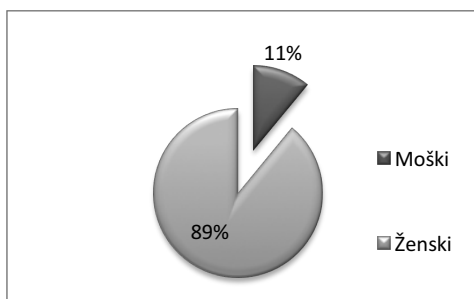
Vežjak v svoji raziskavi (2015) navaja naslednjih nekaj najpogostejših miselnih figur, ki temeljijo na sovraštvu do beguncev, strahu in paranoji pred njimi in ki jih je zasledil v množičnih občilih in na socialnih omrežjih v Sloveniji: beguncev ne smemo sprejeti, raje jih ustavimo na meji in streljajmo; ker je pri nas toliko revnih, moramo poskrbeti najprej zanje; kdor jih hoče, naj jih kar vzame na svoj dom; Debeli rtič je namenjen letovanju naših otrok; braniti moramo krščansko Evropo; med njimi so teroristi; gre za taktiko islamskih bojnikov. Po Vežjakovem mnenju »njihovi avtorji ne samo, da ne kažejo prav veliko srca, empatije in solidarnosti, temveč si verjetno domišljajo, da imajo v svoji reflektirani drži nesporno prav. In to je moment, ki ga ne smemo prezreti.« (Vežjak, 2015)

V naslednjih dveh razdelkih bova na primeru Slovenije 1. s pomočjo kvantitativnih podatkov, pridobljenih v spletni anketi, ugotavljali, ali je mogoče iskati korelacijo med povečanjem sovražnega govora do muslimanov, živečih v Sloveniji, in prihodom beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike od leta 2015 naprej, ter 2. s pomočjo kvalitativnih podatkov, pridobljenih s polstrukturiranimi intervjuji, ugotavljali, ali sovražni govor do zakritih muslimanskih žensk v Sloveniji obstaja in ali se po mnenju intervjuvank v zadnjih letih povečuje.

Analiza rezultatov spletne ankete o sovražnem govoru proti beguncem, migrantom in muslimanom, živečim v Sloveniji

Spletna anketa (»1ka«), namenjena splošni javnosti v Sloveniji, je bila izvedena od junija do vključno julija leta 2016. Zbrane podatke sva uredili in analizirali z namensko programsko opremo IBM SPSS Statistics 23 za programsko okolje Microsoft Windows. Pri tem sva uporabili metode univariatne in bivariatne statistične analize, na podlagi katere sva v nadaljevanju testirali raziskovalna vprašanja in oblikovali zaključke. Skupaj je bilo v analizo vključenih 658 anketirancev. Ker niso vsi odgovorili na vsa vprašanja, so v nadaljevanju prikazane veljavne frekvence (f, f%). V anketi je sodelovalo 89 odstotkov žensk in le 11 odstotkov moških, kar je razvidno iz spodnjega grafa.

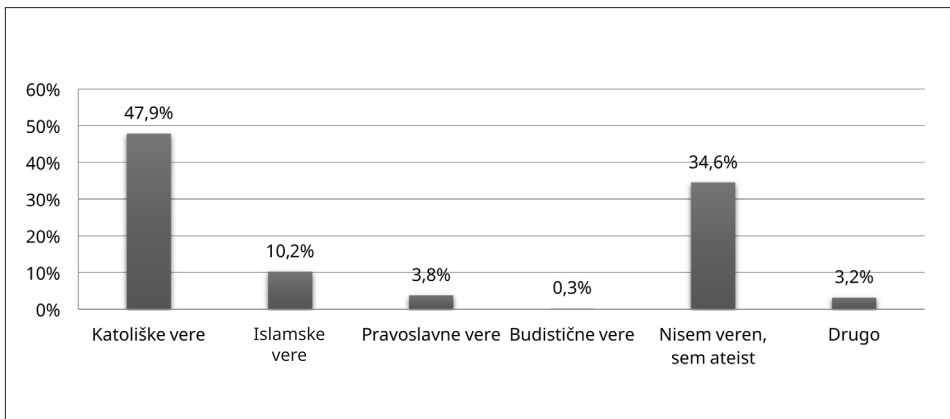
Povprečna starost anketirancev je bila 32,3 leta. Najmlajši anketiranec je bil star 15 let, najstarejši pa 75 let. Največ jih je bilo iz osrednje Slovenije (32,6 %),

Graf 1: Anketiranci po spolu

sledijo anketiranci iz jugovzhodne (18,1 %) in gorenjske regije (10,6 %), nato podravske (10 %) in savinjske regije (8,8 %), v manjši meri pa so v anketi sodelovali tudi anketiranci iz goriške, obalno-kraške, pomurske, spodnjeposavske, zasavske in koroške regije, najmanj respondentov je bilo iz primorsko-notranjske regije (2,3 %).

Nekaj več kot polovica respondentov je imelo status zaposlenega (53,2 %), sledijo šolajoči se (17,9 %), nezaposleni (18,5 %) in samozaposleni (5,8 %), najmanj pa je bilo upokojencev (2,1 %) in anketirancev z drugačnim statusom (npr. so na porodniškem dopustu; 2,4 %); to je razvidno iz grafa 2. Prevladovale so zaposlitve v zasebnem sektorju (49,1 %), v javnem sektorju je bilo zaposlenih 38,8 % vprašanih, v javno-zasebnem sektorju 8 %, 4 % vprašanih pa ni jasno izrazilo sektorja oz. so delali v neprofitnih organizacijah.

Graf 2: Veroizpoved anketirancev

Med anketiranci je prevladovala katoliška vera (47,9 %), 34,6 % je ateistov, sledi islamska vera (10,2 %), nato pravoslavna vera (3,8 %) in druge vere (3,2 %). Najmanj anketirancev je budistične vere (0,3 %), kar je razvidno iz spodnjega grafa.

Ženske, ki so izbrale islamsko vero (N=10), sva vprašali, ali se zakrivajo. Kar 85 % jih je odgovorilo, da se ne zakrivajo, 15 % pa se jih je zakrivalo.

Za testiranje vprašanja, ali se sovražni govor do muslimanov povečuje zaradi beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, sva uporabili One Sample t test, test za en vzorec, pri čemer sva kot testno vrednost uporabili 3 (»delno se ne strinjam«). Želeli sva ugotoviti, ali se anketiranci statistično značilno

Tabela 1: Porast sovražnega govora (povprečje)

	N	Povprečje	SD	Standardna napaka povprečja
Povečan val muslimanskih migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih je vplival na porast sovražnega govora proti muslimanom	628	4,81	1,039	,041

bolj strinjajo s trditvijo, vključeno v sklop Q13, da so množične migracije z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih vplivale na povečan sovražni govor proti muslimanom. V nadaljevanju sva s t testom preverili, ali je razlika med dejanskim povprečjem in testno vrednostjo statistično značilna. Anketiranci so strinjanje s trditvami ocenjevali na lestvici od 1 do 6, kjer 1 pomeni »se nikakor ne strinjam«, 6 pa »popolnoma se strinjam«.

Iz zgornje tabele vidimo, da so se anketiranci v povprečju strinjali (= 4,81), da

je povečan prihod beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih vplival na povečan sovražni govor proti muslimanom.

Tabela 2: Porast sovražnega govora (vrednost t testa in statistična značilnost)

	Testna vrednost = 3					
	t	df	P	Razlika med povprečjema	95% Interval zaupanja	
					Spodnji	Zgornji
Povečan val muslimanskih migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih je vplival na porast sovražnega govora proti muslimanom	43,623	627	,000	1,809	1,73	1,89

Vrednost t testa je 43,623, statistična značilnost pa je manjša od 0,05, kar pomeni, da se dejansko povprečje statistično značilno razlikuje od testne vrednosti 3. Kot vidimo, je povprečje statistično značilno manjše od 3, kar potrjuje trditev, da je povečan prihod beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih po mnenju anketirancev vplival na povečan sovražni govor proti muslimanom.

Tabela 3: Pearsonov koeficient korelacije (medsebojni vpliv povečanega vala muslimanskih migrantov na porast sovražnega govora proti muslimanom, živečim v Sloveniji)

		Povečan val muslimanskih migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih je vplival na porast sovražnega govora proti muslimanom	
Sovražni govor, usmerjen proti muslimanom, živečim v Sloveniji, je zadnja leta v porastu	Pearsonov koeficient korelacije	,361**	
	Statistična značilnost	,000	
	N	617	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ker so se anketiranci strinjali, da se sovražni govor do muslimanov povečuje zaradi beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, sklepava, da se povečuje tudi sovražni govor do muslimanov, živečih v Sloveniji.

Bolj ko so se anketiranci strinjali, da povečan prihod beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih vplival na povečan sovražni govor proti muslimanom, bolj so menili, da se sovražni govor usmerjen proti muslimanom, živečim v Sloveniji, v zadnjih letih povečuje ($p = 0,000$). Povezanost je šibka, linearna in pozitivna, kar pomeni, da se z večanjem strinjanja pri eni trditvi veča tudi strinjanje pri drugi trditvi.

Tabela 4: Pearsonov koeficient korelacije (medsebojni vpliv sovražnega govora proti muslimanom migrantom na povečanje sovražnega govora do muslimanov, živečih v Sloveniji)

		Sovražni govor, usmerjen proti muslimanom migrantom, ki prihajajo z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, ja zadnja leta v porastu
Sovražni govor, usmerjen proti muslimanom, živečim v Sloveniji, je zadnja leta v porastu	Pearsonov koeficient korelacije	,423**
	Statistična značilnost	,000
	N	624
	**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).	

Bolj ko so se anketiranci strinjali, da se povečuje sovražni govor proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, bolj so se strinjali, da se povečuje tudi sovražni govor do muslimanov, živečih v Sloveniji. Povezanost je srednje močna, linearna in pozitivna, kar pomeni, da se z večanjem strinjanja pri eni trditvi veča tudi strinjanje pri drugi trditvi.

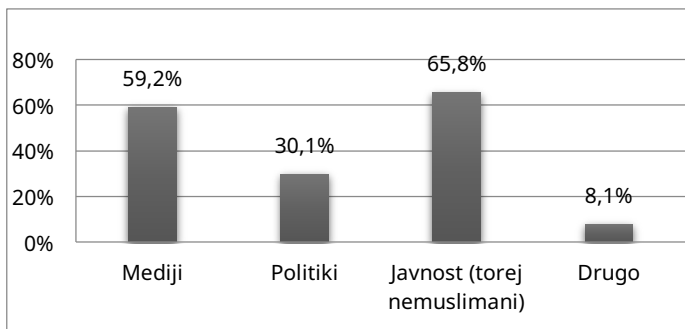
Respondenti so se najbolj strinjali s trditvijo, ki pravi, da so razlogi za pojav sovražnega govora tudi teroristični napadi, do katerih prihaja po svetu (= 5); nekoliko manj so se strinjali s trditvami, da sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji obstaja (= 4,35), da se sovražni govor proti muslimanom, živečim v Sloveniji, povečuje (= 4,22), da je strah pred islamom in muslimani glavni razlog za sovražni govor v Sloveniji (= 4,02). Še nekoliko manj pa so se strinjali, da so v Sloveniji problem tudi: zanikanje nestrpnosti do muslimanov (= 3,99), neutemeljeni predsodki do muslimanov, ki se kažejo kot sovražni govor (= 3,93), porast diskriminatornih, sovražnih dejanj do muslimanov v zadnjem letu (= 3,92), družbeno neobsojanje in nepreganjanje sovražnega govora proti muslimanom (= 3,92) ter nepoznavanje islama kot glavni razlog za sovražni govor (= 3,91). Najmanj so se strinjali s problematično (!) trditvijo, da »ni vsak musliman potencialni terorist, je pa vsak terorist musliman« (= 3,87).

Anketiranci so se strinjali, da je sovražni govor usmerjen proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike (= 4,73), manj, da bi morali begunci in migranti, ki prihajajo z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, čim prej zapustiti Slovenijo (= 3,70), najmanj pa, da se je zaradi beguncev in muslimanov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike povečala stopnja nestrpnosti do muslimanov, živečih v Sloveniji (= 2,6).

Največ anketirancev, tj. 65,8 %, je menilo, da sovražni govor razpihuje splošna javnost, 59,2 % jih je menilo, da to v največji meri počnejo mediji, 30,1 % da politiki, 8,1 % anketirancev pa, da sovražni govor izražajo tudi drugi, kar prikazuje spodnji graf. Pod drugo so anketiranci navedli: politične mobilizatorje, premalo ali napač-

no informirane ljudi, družbena omrežja in forume, »muslimane same s svojim obnašanjem«, politično stranko SDS in medij Nova24 itd.

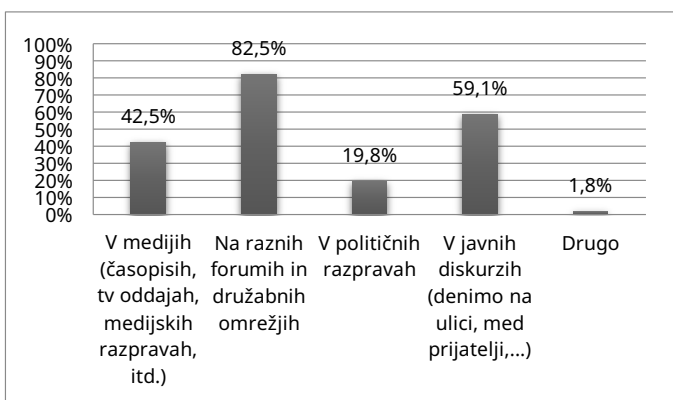
Večina (82,5 %) vprašanih je menila, da se sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji največkrat pojavlja na forumih in družbenih omrežjih, sledijo javni

Graf 3: Sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji najbolj prakticirajo/ razpihujejo ...

denimo *Reporter*, *Nova24tv*, domobranske FB strani« ... V tem naštevanju drugih možnosti se je pojavilo tudi več izjav, ki so izrazito islamofobne in sovražne, na primer:

1. »Zame ni sovražni govor, če izrazim, da preprosto ne spadajo sem, ker so nasilni, agresivni, puščajo za sabo smeti, nered – ker je takšna pač njihova kultura življenja. in zame ni sovražni govor, če rečem, da se bojim za prihodnost Slovencev, ker je videti, da nas bodo kmalu ‚prerastli‘ in kristjani še prehitro ne bomo več smeli javno izkazovati, da smo kristjani. Poznam kar nekaj muslimanov, se z njimi pogovarjam, sežem v roko, se nasmejem, sedim za isto mizo – nimam nič proti njim. Kakor tudi oni ne pričakujejo, da prevzamem njihovo kulturo, vero in navade. pa še

Graf 4: Sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji se največkrat pojavlja ...

diskurzi (59,1 %), mediji (42,5 %), politične razprave (19,8 %) in druga okolja (1,8 %), kar prikazuje graf 4. Tu so anketiranci navedli: 1. da sovražnega govora ne zaznavajo; 2. da se pojavlja v »desničarskih medijih, kot so

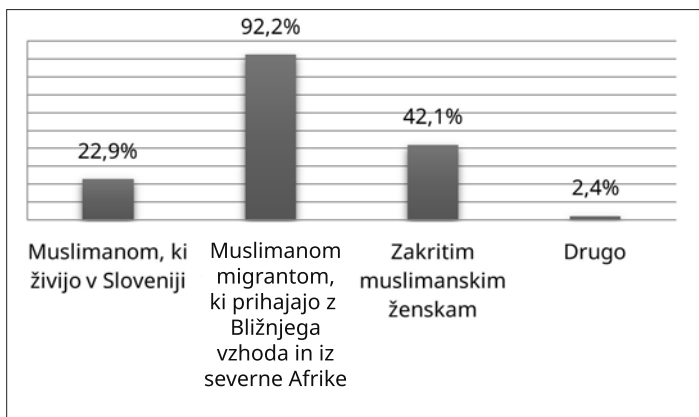
wc znajo uporabljati in se zahvaliti za dobro besedo.«

2. »Daj, razišči kakšne zločine je islam počel na Balkanu v času turških napadov??? Daj, naredi to!!«

3) »Islam nas bo pojedel; in tebe z njim. Sram te je lahko, kaj raziskuješ.«

4) »Sramota, kakšna anketa, da vas ni sram: a Turki vam kradejo slovensko zemljo; mi kristjani smo obsojeni na propad: sramota.«

5) »Ga ne rabi nihče (razpihovati). Naj bodo tam, od koder so.«

Graf 5: Sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji se največkrat usmerja proti ...

Anketiranci so menili, da je sovražni govor proti muslimanom največkrat usmerjen proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike (92,2 %), sledijo zakrite muslimanske ženske (42,1 %) in muslimani, ki živijo v Sloveniji (22,9 %). Najmanjkrat pa so navajali, da je sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji usmerjen proti drugim družbenim skupinam in širše (2,4 %),³ kar je razvidno iz grafa 5.

Analiza intervjujev z zakritimi muslimanskimi ženskami o sovražnem govoru v Sloveniji

Poglavitni cilj analize polstrukturiranih intervjujev je interpretacija podatkov, ki se bere kot pripoved zakritih muslimanskih žensk v Sloveniji o njihovi subjektivni zaznavi obstoja in morebitnega povečevanja sovražnega govora do njih. V to interpretacijo so vključena mnenja ali/in izkušnje trinajstih intervjuvank, s katerimi so bili med avgustom in novembrom 2016 izvedeni (osebni, telefonski ali elektronski) intervjuji. Najmlajša intervjuvanka je bila stara 22 let, najstarejša pa 37. Devet intervjuvank je bilo rojenih v Sloveniji, tri v Bosni in Hercegovini, ena pa v Jemnu. Ena intervjuvanka, rojena zunaj Slovenije, biva v Sloveniji dve leti in ima dovoljenje za začasno bivanje, dve sta tukaj osem let in imata stalno bivališče

³ Druge navedene družbene skupine so: »muslimani, ki si želijo podrediti svet in vrniti ženske pravice v srednji vek«; »muslimanski teroristi/islamisti«; »zakoni, ki so v veljavi v državah Bližnjega vzhoda in razmere, ki tam vladajo tudi zaradi vere« itd.

oziroma državljanstvo, zadnja od njih pa je tu deset let in ima stalno bivališče. Ženske, ki niso bile rojene v Sloveniji, so prišle v to državo predvsem z namenom združitve družine, saj so bili najprej tukaj njihovi možje kot delavci, nato pa so se jim pozneje pridružile še one. Prebivajo v osrednjeslovenski regiji (N=6), gorenjski regiji (N=4), štajerski regiji (N=2) in v zasavski regiji (N=1).

Vse intervjuvanke so bile v islamsko vero že rojene, odločitev za zakrivanje so sprejele po lastni volji, le ena je povedala, da se je začela zakrivati zaradi kulturnega okolja, ki je to od nje pričakovalo. Ena od intervjuvank pa je navedla tudi (negativno) dejstvo, da se je je potem, ko se je zakrila z nikabom, lastna družina odpovedala. Intervjuvanke za zakrivanje v večini uporabljajo hidžab (N=8), v manjši meri nikab (N=1) ter galabejo, kimar (N=1) in albajo (N=1), medtem ko ena od njih uporablja tako hidžab kot nikab. Zakrivajo se predvsem zaradi verskih razlogov, želje po zakritosti in skromnosti, zaradi kulturnih razlogov in zaradi ohranjanja lastne identitete. Večinoma vse intervjuvanke (N=10) so v intervjuju uporabljale slovenski jezik, dve sta govorili bosanski jezik, ena pa je uporabljala angleščino. Zaradi poznavanja obeh jezikov tolmač ni bil potreben, intervjuji so potekali v železnem jeziku intervjuvank (torej v slovenskem, bosanskem in angleškem). Iskanje intervjuvank je potekalo ustno po metodi snežene kepe ter tudi na družbenih omrežjih (Facebook ipd.). Pri iskanju primernih intervjuvank sta bili avtorici deležni največ pomoči prav s strani zakritih muslimanskih žensk, ki so jima pomagale iskati primerne osebe v krogu drugih, predvsem osebno poznanih zakritih muslimanskih žensk.

Skoraj vse intervjuvanke so zaznale obstoj sovražnega govora do zakritih muslimank v Sloveniji in to zaznavanje izhaja tako iz njihovih posrednih izkušenj kot tudi iz neposrednih, le ena tega ne zaznava, saj pravi: »Nisem opazila, da bi sovražni govor obstajal,« (INT 3) medtem ko se drugi zdi, »da gre za bolj manjšo množico ljudi, ki ga prakticira, res pa da malo spremljam medije in da o tem ne vem veliko.« (INT 4)

Dve intervjuvanki sta omenili neposredne izkušnje s sovražnim govorom do zakritih muslimanskih žensk. Prva je opisala neprijetno izkušnjo z zdravstvenim osebjem, ko je bila deležna zdravstvene oskrbe: »[...] Če povem svojo izkušnjo, na primer, ko sem vsa slabotna prišla na urgenco, potem pa me je za piko na i napadla še zdravnica, naj dam najprej ‚kramo‘ z glave dol, da me lahko sploh pregleda.« (INT 6) Po njenem mnenju obstaja večja mera sovražnega govora do zakritih muslimanskih žensk s strani nemuslimanske ženske populacije v Sloveniji: »In veste, kaj se mi zdi najbolj zanimivo? Da so ‚sovražno nastrojene‘ predvsem ženske«. Medtem ko je druga intervjuvanka, ki se zakriva z nikabom, povedala celo osebno izkušnjo sovražnega napada: »Imela sem primer, da me je neki moški že udaril zaradi zakrivanja, in od takrat ne hodim več sama, hodim z možem, razen če ni res nujno, se pa nočem izpostavljam, saj znajo biti nekateri nasilni. Mislim, da jim ne paše niti zakrivanje niti pripadnost islamski veroizpovedi.« (INT 7) Iz izjave vidimo, da je bilo neposreden vzrok oziroma povod za sovražni napad prav

zakrivanje oziroma očitno izkazovanje islamske veroizpovedi intervjuvanke. Ena od intervjuvank je omenila neposredno izkušnjo s sovražnim govorom na »ulici«, torej v verbalnem stiku na javni površini, ki pa jo zaradi vsebine težko kvalificirava kot sovražni govor, saj intervjuvanka pravi: »Najbolj ga zaznavam odzunaj, ko ti kdo kaj reče – denimo meni so rekli, da naj grem tja, od koder prihajam.« (INT 9) Izjava je nedvomno podana v slabšalnem smislu oziroma superiorno s težnjo poniževanja, čeprav ni prisoten ekspliciten element sovražnosti.

Pri posrednih izkušnjah s sovražnim govorom do zakritih muslimanskih žensk so intervjuvanke v večini omenile obstoj sovražnega govora v množičnih medijih in na družbenih omrežjih. Ena od intervjuvank je vsak dan spremljala medijsko poročanje in pri tem ugotovila, da sovražni govor »podpihujejo [...] nekatere desničarske TV-hiše in novinarji, ki s svojim načinom pisanja in poročanja zbudijo strah pred islamom [...]« (INT 12). Intervjuvanke so povezale posredne izkušnje s sovražnim govorom do zakritih muslimanskih žensk v Sloveniji poleg medijev in družbenih omrežij še z nespoštljivimi pripombami posameznikov na ulici (izkušnje so večinoma posredne, le dve prej omenjeni intervjuvanki sta imeli neposredno izkušnjo). Ena od intervjuvank je povedala, da ga zaznava »predvsem na ulicah [...], nespoštovanje se kaže na vsakem koraku« (INT 7), medtem ko je po mnenju druge tega »manj v živo. Zelo smo individualizirani, zaprti, kar je mogoče tudi prav, kaj bi bilo, če bi vsak pomislek izpostavljali.« (INT 11) Ena od intervjuvank je omenila posredne izkušnje s sovražnim govorom tretje osebe: »Največkrat, ko same pri temu nismo prisotne [...] Velikokrat se ta govor odkrije, ko posamezniki ne vedo, da so v okolici, kjer je tudi kakšna muslimanka, ki ne nosi rute, in izražajo svoj sovražni govor do pokritih žensk v smislu, da so ženske ponižane na ta način ipd., kar pa nam, pokritim ženskam, predstavlja ravno nasprotno. Visoko samospoštovanje, pokornost bogu.« (INT 13) Tretja oblika posrednih izkušenj intervjuvank pa se je nanašala na politični diskurz v Sloveniji. Intervjuvanka je poudarila, da se sovražni govor manifestira prek političnih vodij. Po njenem mnenju so glavni »krivec« za sovražni govor »mediji in politiki (ti pa vodijo črede ovc)...« (INT 8), s čimer subtilno nakaže možnost preišljenega oblikovanja (negativnega) javnega mnenja do zakritih muslimanskih žensk.

Po mnenju intervjuvank se sovražni govor do zakritih muslimanskih žensk v medijih in na spletnih družbenih omrežjih ter na ulicah intenzivneje izraža zaradi možnosti anonimnosti avtorja sovražnega govora. Intervjuvanka je tako navedla, da sovražni govor »najbolj zaznavam na internetu – na družbenih omrežjih, ker so lahko anonimni in si lahko dajo duška. Če pogledamo kakšen članek o džamiji in spodaj komentarje, so ti večinoma negativni.« (INT 5) Druga intervjuvanka je rekla, da na spletu opaža sovražnost do islama in muslimanov na splošno: »Velikokrat pregledam nekaj časopisov na spletu in preberem dnevno nekaj člankov. Tam, kjer obstaja možnost komentarjev bralcev, se lepo vidi, koliko nekega strahu, celo sovraštva premorejo posamezniki. Tu ne morem govoriti o sovražnosti do konkretno zakritih žensk, temveč do islama kot vere in muslimanov kot njenih pripad-

nikov.« (INT 12) Prav tako k njegovemu intenziviranju pripomore impersonalizacija medosebnih odnosov med avtorjem sovražnega govora in subjektom oziroma zakritimi muslimanskimi ženskami v Sloveniji. Po izkušnjah intervjuvank se poleg anonimnosti pojavlja tudi možnost necenzuriranega izražanja osebnih mnenj, stališč ali prepričanj posameznikov do muslimanov oziroma zakritih muslimanskih žensk.

Večina intervjuvank (razen ene) je zaznala, da se sovražni govor proti zakritim muslimankam v Sloveniji z leti povečuje. Ena od njih je rekla, da se je v zadnjih letih sovražni govor šele pojavil: »V zadnjih letih se je to začelo vse skupaj šele dogajati, prej tega sploh ni bilo oz. je bil praktično neopazen. Gre za osebe, ki imajo preveč časa in niso srečni sami s seboj in iščejo, koga prizadeti. Verjamem, da gre za ljudi, ki poslušajo satana, saj tiste, ki opravljajo dobra dela in dobronamerno govorijo, vodi bog, medtem ko so ti izbrali negativno pot, zlo, širijo sovražni govor.« (INT 9) Glede na njihove izjave bi lahko kot dejavnike, ki vplivajo na to povečevanje, opredelili: 1. medijsko poročanje (kar sedem od trinajstih intervjuvank za porast sovražnega govora »krivi« medije; ena izmed intervjuvank je menila, da mediji predstavljajo islam, kot da gre za »vero terorizma, netolerantnosti ...« (INT 13), druga pa, da mediji »dajejo negativno sliko muslimanov« (INT 5)); 2. politični diskurz (po mnenju ene od intervjuvank so za porast sovražnega govora krivi »politiki, ki želijo glasove, in pa ljudje, ki ne znajo brati in se izobraževati..., ampak postajajo vse bolj amerikanizirani ... ovce« (INT 8)); in 3. svetovni dogodki (terorizem, begunska kriza, vojne, npr. v Siriji, in Islamska država; ena od intervjuvank je na primer rekla, da je »z vsako vojno na Bližnjem vzhodu del slovenskega prebivalstva sovražen do muslimanov. Še posebej ekstremisti, ki islam izrabljajo za svoje nerazumne in s pametjo skregane cilje, zelo prav pridejo določenim subjektom.« (INT 12)) Eden od vzrokov je tudi »nezadostno poznavanje islama in neki neznani strah pred širjenjem islama, kar je pa povsem neopravičljivo« (INT 1).

Tesnost korelacije med interpretacijo posledic svetovnih dogodkov in problematičnim poročanjem medijev nakazujeta izjavi dveh intervjuvank: »Vpliv medijev je glaven, muslimani naj bi prinašali ekonomsko krizo v Evropo, ljudje imajo svoje strahove.« (INT 4) in: »Trenutno je aktualna vojna v Siriji. Begunci (v večini muslimani) so velikokrat omenjeni kot preračunljivi iskalci boljšega življenja, t. i. ekonomski migranti, ki jih številni vidijo kot ogrožajoče vsiljivce, ki bodo zasedli delovna mesta in sprebrnili večinsko prebivalstvo. Kar je neumno, seveda.« (INT 12)

Razprava in sklepne misli

Izhodišče članka sta bili domnevi o obstoju zveze med povečanjem sovražnega govora do muslimanov zaradi prihoda večjega števila beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike od leta 2015 naprej ter o obstoju in povečevanju sovražnega govora proti zakritim muslimanskim ženskam v Sloveniji. Čeprav

o navedenih temah še ni bilo opravljenih veliko raziskav, sva na podlagi spremljanja družbenih omrežij in forumov, ki so bili v času množičnih migracij in (poskusov) prepovedi zakrivanja muslimanskih žensk po določenih evropskih državah (tudi v Sloveniji) polni negativnih odzivov na begunce in migrante z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, kakor tudi na zakrite muslimanske ženske, menili, da je negativna percepcija teh ljudi vplivala tudi na percepcijo muslimanov na splošno in tudi na obstoj in povečanje sovražnega govora do zakritih muslimanskih žensk. To je bil tudi namen najine raziskave: 1. s spletno anketo sva tako potrdili tezo, da se sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji po mnenju vprašanih povečuje zaradi beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, 2. s polstrukturiranimi intervjuji pa sva potrdili tezo, da sovražni govor do zakritih muslimanskih žensk v Sloveniji obstaja in se v zadnjih letih po mnenju intervjuvank povečuje.

Na podlagi obravnavane literature sva domnevali, da so teroristični napadi na svetovni ravni močan generator sovražnega govora proti muslimanom. Medijsko poročanje, družbena omrežja, forumi itd. so neposredno po takih dogodkih zasičeni z islamofobnimi izjavami, sovražnim govorom, pa tudi napeljevanjem k sovražnim dejanjem itd. Spletna anketa je pokazala strinjanje respondentov, da so teroristični napadi pogost razlog za sovražni govor. Vprašani se tudi strinjajo, da sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji obstaja, kar sovпада z ugotovitvami že obstoječih raziskav (Kotnik, 2003; Pajnik, 2003; Dragoš, 2003; 2004; 2007; Leskošek, 2005; Kalčič, 2006; Evropska komisija, 2015; Motl in Bajt, 2016). Prav tako se respondenti strinjajo, da se sovražni govor proti muslimanom, živčim v Sloveniji, povečuje in da sta strah pred islamom in muslimani ter nepoznavanje te religije glavna razloga za sovražni govor v Sloveniji. Porast sovražnega govora v zadnjem letu potrjuje tudi Svet za odziv na sovražni govor (Motl in Bajt, 2016). V Sloveniji je po mnenju vprašanih problem tudi v zanikanju nestrpnosti do muslimanov, v izkazovanju neutemeljenih predsodkov do muslimanov, ki se pogosto kažejo kot sovražni govor, v porastu diskriminatornih, sovražnih dejanj do muslimanov v letu 2016 in v nezadostnem in neučinkovitem družbenem obsojanju in preganjanju sovražnega govora proti muslimanom.

Skrb zbujujoča ugotovitev najine raziskave je, da se respondenti – sicer najmanj, ampak še vedno –, strinjajo s problematično in stereotipno trditvijo, ki je pogosta v vsakodnevem, pa tudi političnem in medijskem diskurzu, in sicer, da »ni vsak musliman potencialni terorist, je pa vsak terorist musliman«, saj ta implicira splošno javnomnenjsko posploševanje dejanj posameznikov na celotno muslimansko populacijo. Poleg tega tudi poveže raznolike razloge terorističnih dejanj na zgolj en sam dejavnik, tj. vero. Povečevanje islamofobije in sovražnega govora predvsem do beguncev in migrantov z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih je mogoče zaznati tako širše v Evropi kot tudi v Sloveniji (Spindler, 2005; ECRI poročilo, 2015; Vežjak, 2015; Bajt, 2016; Evropska mreža proti rasizmu (ENAR), 2016), saj so anketiranci izrazili strinjanje s trditvama, da je sovražni govor usmerjen proti beguncem in migrantom, ki prihajajo z Bližnjega vzhoda in iz sever-

ne Afrike, ter da bi morali ti čim prej zapustiti Slovenijo. Delno nestrinjanje pa so anketiranci izrazili s trditvijo, da se zaradi beguncev in migrantov, ki v zadnjih letih prihajajo z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike, povečuje nestrpnost do muslimanov, ki živijo v Sloveniji.

Raziskava je še pokazala, da po mnenju največ anketirancev sovražni govor najbolj razpihuje večinska javnost, sledijo mediji in nato politiki. Večina vprašanih tudi meni, da se sovražni govor proti muslimanom v Sloveniji največkrat pojavlja na forumih in družbenih omrežjih (kar sovpada z ugotovitvami poročila ECRI, 2015), v javnih in političnih razpravah in v medijih in da je največkrat usmerjen proti beguncem in migrantom z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike in proti zakritim muslimanskim ženskam.

V zvezi z intervjuji z muslimanskimi ženskami v Sloveniji lahko povzameva, da sovražni govor do zakritih muslimanskih žensk po njihovem mnenju obstaja, kar potrjujejo tudi druge raziskave (Aziz, 2012; Feldman in dr., 2013; Yardim, 2015; Evropska mreža proti rasizmu, 2016; Giannasi, 2016 itd.), intervjuvanke (z izjemo ene) pa so zaznale tudi njegovo povečevanje v zadnjih letih. Sodeč po intervjujih imajo intervjuvanke s sovražnim govorom predvsem posredne izkušnje, samo dve pa tudi neposredne, kar ne sovpada z ugotovitvami Evropske mreže proti rasizmu (2016), ki je zaznala precejšnjo mero neposrednih izkušenj zakritih muslimanskih žensk s sovražnim nasiljem. Posredne izkušnje intervjuvank s sovražnim govorom izhajajo predvsem iz medijev (kar potrujeta tudi Evropska mreža proti rasizmu, 2016; in Yardim, 2015), družbenih omrežij (kar potrjuje poročilo ECRI, 2015), političnega diskurza ter iz nespoštljivih pripomb posameznikov na ulici (v primeru najine raziskave so bile te večinoma posredno zaznane). Po njihovem mnenju se sovražni govor do zakritih muslimanskih žensk v medijih in na spletnih družbenih omrežjih in/ali ulici intenzivneje prakticira zaradi možnosti anonimnosti avtorja, zaradi impersonalizacije medosebnih odnosov med avtorjem sovražnega govora in njegovim subjektom (tj. zakritimi muslimanskimi ženskami v Sloveniji), kakor tudi zaradi možnosti necenzuriranega izražanja osebnih mnenj. Kot kaže raziskava, so najine intervjuvanke le izjemoma navajale neposredne izkušnje s sovražnim govorom, večinoma so navajale posredno zaznan sovražni govor, kar je nedvomno zanimiva ugotovitev pričujoče raziskave, bi pa bilo v prihodnosti smiselno raziskati razloge te posrednosti (npr. izogibanje zakritih žensk javnim prostorom ipd.). Prav tako bi bilo smiselno proučiti, ali sta ta posrednost, implicitnost, prikritost izražanja sovražnega govora v Sloveniji (in širše) in izogibanje neposrednim stikom z naslovniki sovražnega govora značilna za sodobni sovražni govor na splošno, ne glede na to, proti komu je sovražni govor usmerjen, in kakšno vlogo imajo pri tem anonimizirani komunikacijski kanali.

Predsodki in stereotipi, pomanjkljivo poznavanje islama, islamofobija, množične migracije in njihova kulturalizacija, islamski terorizem ter »naturalizacija« populistične retorike nestrpnosti do drugačnega v političnem, medijskem in vsakdanjem diskurzu, v ozadju pa geostrateški in političnoekonomski interesi

posameznih držav in njihovih korporativnih zavezništev z vojaško-industrijskimi kompleksi in transnacionalnimi podjetji v boju za vire nedvomno krepijo razloge za sovražni govor proti beguncem, migrantom, priseljencem, muslimanom, ženskam itd. Evropske države v svojem čedalje bolj izrazitem izolacionizmu pravega odgovora na sovražni govor, ki se je razširil v Evropi, še niso našle, kar nedvomno negativno vpliva na kakovost življenja in zmožnost (uspešne) integracije beguncev, migrantov, muslimanov in drugih naslovnikov sovražnega govora. Prvi korak bi bila že uvedba oziroma širitev dobrih praks glede nadzora, preprečevanja in predvsem kaznovanja sovražnega govora, hkrati pa (vsaj) še intenzivnejše izobraževanje v smeri medkulturnega komuniciranja in spoštovanja drugačnosti ter iskanja kompleksnejših razlogov sodobnih migracij ter senzibiliziranje širše javnosti o tem, da je lahko tarča sovražnega govora in dejanja jutri lahko že sleherni od nas.

Literatura in drugi viri

- AZIZ, SAHAR (2012): *The Muslim "Veil" Post-9/11: Rethinking Women's Rights and Leadership*. Dostopno na: [http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Brief_AzizTerrMuslimVeil_1126_\(1\).pdf](http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Brief_AzizTerrMuslimVeil_1126_(1).pdf) (30. junij 2016).
- BAJT, VERONIKA (2016): Ksenofobni sovražni govor. V *Zakaj misliti »begunsko krizo«: populizem, ksenofobija in sovražni govor*, A. Mlekuž (ur.), 10. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- CENTER ZA VARNEJŠI INTERNET (N. D): *Kaj je sovražni govor?* Dostopno na: <http://safe.si/spletno-oko/kaj-je-sovrazni-govor> (12. junij 2016).
- CHAKIR, KARMEN (2012): *Sovražni govor v luči tolerance*. Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/2212/1/Pages_from_SocPed_2012-02-2_Chakir.pdf (14. junij 2016).
- DRAGOŠ, SREČO (2003): Islam in suicidalno podalpsko pleme. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 02*, T. Triplan in R. Kuhar (ur.), 34–53. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- DRAGOŠ, SREČO (2004): Islamofobija na Slovenskem. *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03*, T. Triplan in R. Kuhar (ur.), 10–27. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- DRAGOŠ, SREČO (2007): Sovražni govor. *Socialno delo* 46(3): 135–144.
- ECRI POROČILO (2015): *Annual Report on ECRI'S Activities*. Dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/Annual_Reports/Annual%20report%202014.pdf (14. april 2016).
- EVROPSKA KOMISIJA (2015): *Kolokvij o premagovanju antisemitizma in sovraštva do muslimanov: po rezultatih raziskave 50 % evropskih prebivalcev trdi, da je verska diskriminacija močno razširjena*. Dostopno na: <https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewi4vdenxsjNAhUBsBQKHV6mAGAQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Feuropa>.

- eu%2Frapid%2Fpress-release_IP-15-5737_sl.pdf&usq=AFQJcNGvGMxEbSMYw9fOMqzPf3ZhSXKyA&sig2=sibGanpuVL8g49yxZGAoMg (27. junij 2016).
- EVROPSKA MREŽA PROTI RASIZMU (2016): *Forgotten Women: The Impact of Islamophobia on Muslim Women*. Dostopno na: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/20095_forgottenwomenpublication_v5_1_.pdf (28. junij 2016).
- FELDMAN, MATTHEW, NIGEL COPSEY, JANET DACK IN MARK LITTLER (2013): *Anti-Muslim Hate Crime and the Far Right*. Dostopno na: https://www.tees.ac.uk/docs/DocRepo/Research/Copsey_report3.pdf (30. junij 2016).
- GIANNASI, LUCY (2016): *Anti-Muslim Hate Speech*. Dostopno na: http://report-it.org.uk/files/anti-muslim_hate_speech_lucy_giannasi.pdf (30. junij 2016).
- KALČIČ, ŠPELA (2005): »To je tko kt en Johan, recimo en Johan, ampak je musliman«: Bošnjaški diskurzi o islamu v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 47: 190–223.
- KALČIČ, ŠPELA (2006): Ampak to pa lahko pohvalimo, da je o miru in ljubezni spregovoril mohamedan. *Razprave in gradivo* 48/49: 192–216.
- KAZENSKI ZAKONIK RS. Uradni list RS 50/2012.
- KOTNIK, ALENKA (2003): Islam. Bav bav Alah. *Medijska preža* 16: 16–17.
- LESKOŠEK, VESNA (UR.) (2005): *Mi in oni: Nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- MOTL, ANDREJ IN VERONIKA BAJT (2016): *Sovražni govor v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- PAJNIK, MOJCA (2003): Islam: Spektakularno o džamiji. *Medijska preža* 16: 16–17.
- PAŠIĆ, AHMED (2002): *Islam in muslimani v Sloveniji*. Sarajevo: Emanet.
- PRIPOROČILO SVETA EVROPE (1997): *Priporočilo štev. R (97) 20*. Dostopno na: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) (7. april 2017).
- PUCELJ, MAJA (2016): *Nivo uspešnosti integracije priseljencev islamske veroizpovedi v zahodne države*. Ljubljana: Založba Vega.
- PUŠNIK, MARUŠA (2017): Dinamika novičarskega diskurza populizma in ekstremizma: moralne zgodbe o beguncih. *Dve domovini* 45: 137–152. Dostopno na: http://twohomelands.zrc-sazu.si/uploads/articles/1488026427_Moralne%20zgodbe_Pusnik.pdf (3. april 2017).
- SARDOČ, MITJA IN BORIS VEZJAK (2016): Med svobodo izražanja in sovražnim govorom: dilematična razmerja. *Družboslovne razprave* XXXII(81): 61–77. Dostopno na: <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/2016/81/4/> (31. marec 2017).
- SPINDLER, WILLIAM (2005): *UN Refugee Chief Calls for Concerted Action to Defend Asylum on International Day of Tolerance*. Dostopno na: <http://www.unhcr.org/437b5ea94.html> (1. april 2017).
- SVET ZA ODZIV NA SOVRAŽNI IN DISKRIMINATORNI GOVOR. Dostopno na: <http://www.mirovni-institut.si/govor/> (5. april 2016).
- UNIS (2015): *Pogled UNHCR: 'begunec' ali 'migrant' – kaj je pravilno?* Dostopno na: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sl/pressrels/2015/unisinf513.html> (2. april 2017).

USTAVA RS. Uradni list RS 33/1991.

VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC (2006): *Definicija sovražnega govora in njegovo omejevanje v ustavi, zakonih in konvencijah*. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/definicija-sovraznega-govora-in-njegovo-omejevanje-v-ustavi-zakonih-in-konvencijah/?cHash=6221528166> (18. junij 2016).

VEZJAK, BORIS (2015): *Sovraštvo Slovencev do beguncev: zelo kratek vodič*. Dostopno na: <https://vezjak.com/2015/08/29/sovrastvo-slovencev-do-beguncev-zelo-kratek-vodic/> (2. julij 2016).

YARDİM, MÜŞERREF (2015): Hate Speech against Muslim Women: The Example of French and Belgian Francophone Media. *American International Journal of Social Science* 4(5): 115–127.

Intervjuji

INT 1 (2016). Intervju z avtorico. Jesenice, 20. avgust.

INT 2 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 22. avgust.

INT 3 (2016). Intervju z avtorico. Trbovlje, 1. november.

INT 4 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 2. november.

INT 5 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. oktober.

INT 6 (2016). Intervju z avtorico. Maribor, 20. september.

INT 7 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. avgust.

INT 8 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 1. oktober.

INT 9 (2016). Intervju z avtorico. Jesenice, 27. september.

INT 10 (2016). Intervju z avtorico. Jesenice, 28. avgust.

INT 11 (2016). Intervju z avtorico. Ljubljana, 20. oktober.

INT 12 (2016). Intervju z avtorico. Jesenice, 2. november.

INT 13 (2016). Intervju z avtorico. Maribor, 7. november.